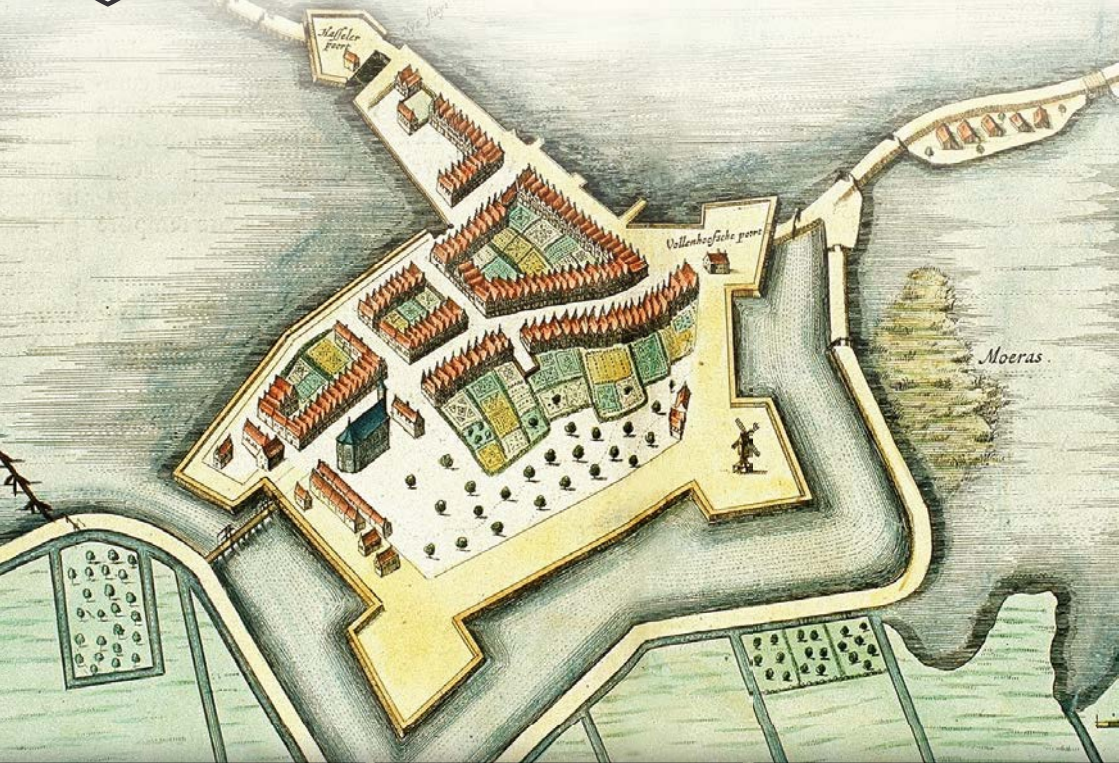


SLUZIGER KRONIEK

JAARGANG NR. 27 | NUMMER 81 | DECEMBER 2017

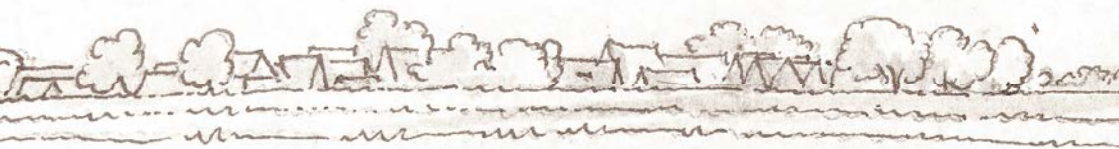


Tijdschrift van de Historische Vereniging Zwartsluis over de geschiedenis van Zwartsluis, Baarlo, De Velde, Zwartewaterklooster en Zandbelt en Schutsloot



www.historiezwartsluis.nl

Zwaart die in gerit van Gesevinder-29 Jany.



Inhoud

- 2 **Van de voorzitter**
Martin Schuite
- 3 **Voorwoord redactie**
Geert Doosje
- 4 **Mijn rondje over Belt-Schutsloot:
Interview met Ali van de Belt (Ali van Drikus)**
Doortje Stam-Maandag
- 8 **Het ABC van Zwartsluis**
- 10 **Openbare diensten**
- 13 **“Gezigt op de Zwartsluis”
getekend door Peter Visser**
Albert Greveling
- 16 **Middenposter**
- 18 **De turfmarkt op zijn eind**
Albert Metselaar
- 30 **Puzzelrubriek**
Corina Berens
- 31 **Wat gebeurde er in 1939
“An de Sluus”**



Van de voorzitter

Nog enkele weken en het jaar 2017 is historie. Het was voor onze vereniging geen spectaculair jaar. De ledenbijeenkomsten welke werden gehouden zijn goed bezocht. Een positieve uitschieter was wel de lezing van onze oud-burgemeester Bernard Kobes in september j.l. De avonden met Jos Mooijweer over Noord West Overijssel en het verhaal van Wim Huijsmans over familienamen waren zeer de moeite waard.

Voor de komende avonden in januari en april hebben wij resp. Albert Metselaar uit Hoogeveen en Henk van Heerde uit Vollenhove vastgelegd. Albert zal ons met zijn kornuiten meenemen naar de eet- gewoonten van vroeger, terwijl Henk van Heerde een kenner bij uitstek is van onze regio en daar zeer boeiend over kan vertellen.
Noteren dus: 17 januari en 18 april.

Voor de redactie van onze kroniek hebben wij Afke Oosterhaven en Gerda Klokke bereid gevonden ons te assisteren d.m.v. het afnemen van interviews bij bekende en minder bekende Sluzigers. T.z.t. zult u bijdragen van hun hand in de kroniek kunnen aantreffen.

Komend jaar zullen wij ons ook bezig gaan houden met de herinrichting van de 1e verdieping van de Tagrijn, waar thans de oude ambachten zijn ondergebracht. Het idee is om meer aandacht aan scheepvaart en visserij te gaan geven op deze locatie.

Voor u ligt het decembernummer van onze kroniek. Een woord van dank aan een ieder, die in het afgelopen jaar, haar of zijn bijdrage heeft geleverd aan het tot stand komen hiervan. Bestuur en redactie wensen u veel leesplezier.

Verder wensen wij u allen goede en gezellige feestdagen, een prettige jaarwisseling, en veel gezondheid en voorspoed voor het nieuwe jaar 2018. Graag tot ziens op onze ledenbijeenkomst op 17 januari.

Met vriendelijke groet,

Martin Schuite

Voorwoord redactie

De Sluziger Kroniek nr. 81 ligt voor u. Weer voorzien van wetenswaardigheden, die u zeker zullen interesseren. Onze oproep om materiaal in te leveren werkt. We kregen meerdere bijdragen, die ingekaderd moeten worden en daarna zullen worden gepubliceerd. Gelukkig dus weer extra bronnen om uit te putten. Onder meer een zeer lezenwaardige bijdrage van Albert Greveling – wie kent hem niet – viel direct te plaatsen. Wat we in plaatsen om Zwartsluis heen nogal eens zien, zijn publicaties, in het dialect geschreven. Graag willen we als redactie in contact komen met inwoners die het geschreven Sluziger dialect beheersen of zij, die beschikken over in het dialect gepubliceerde verhalen.

We bedoelen dan niet kopieën uit de boeken over Garriet Jan en Annegien, maar wel gedichten of proza uit het verleden.

Genemuiden, Hasselt, maar ook Sint Jansklooster, Staphorst en Meppel hebben een traditie op dat gebied en waarom zouden wij daarbij achterblijven?

Het dialect heeft moeite te overleven en misschien kunnen we op deze manier een bijdrage leveren onze “moerstaal” nog enigszins in stand te houden.

Onlangs mochten wij de EO-opname “Geloof en een hoop liefde”, gemaakt in dit voorjaar tijdens “Zwartsluis onder Zeil” bekijken. Leuke opnamen van markante plaatsgenoten en activiteiten. We zullen die zeker archiveren. Mocht u het programma niet gezien hebben: via Uitzending Gemist kunt u de schade inhalen.

Ik wens u veel leesplezier.

*Namens de redactie Geert Doosje,
eindredacteur*



*Mijn rondje over Belt-Schutsloot.
Deze keer een interview met
Ali van de Belt (Ali van Drikus).*

Door Doortje Stam-Maandag

Dit is wat ik wil laten zien; hoe onze voorouders geleefd hebben

Waar zullen we gaan zitten?’ vraagt Ali als ik haar opzoek voor het interview. We zijn het al snel eens, in haar knus ingerichte museum. Zitten doen we niet, we lopen rond, er is zoveel te zien. Als Ali begint te vertellen komt het museum tot leven. Ik onderbreek haar even en vraag hoe, of waardoor, ze op dit idee gekomen is. ‘Verzamelen is een gevoel. Zelfs een klein onbeduidend voorwerp heeft waarde. Ik bewaarde veel dingen in de kelder en dacht dat het eigenlijk jammer was dat het daar doelloos lag zonder gezien te worden. Zo ontstond het idee om er iets mee te doen en hebben we van deze schuur een museum gemaakt; een Beltiger museum. Veel Beltigers brengen spontaan oude dingen.

Bij alle verzamelde voorwerpen horen verhalen. Foto's doen herinneringen herleven. Dat is wat ik wil laten zien en over wil vertellen; hoe onze voorouders geleefd hebben. Door hun noeste arbeid leven wij in dit mooie gebied.'

We lopen langs oude gebruiksvoorwerpen. Ali demonstreert hoe ze heel vroeger paling vingen. Foto's hangen verspreid door het museum en geven een beeld van oude beroepen weer en laten de mensen zien die dit uitvoerden. Ali wijst naar de foto van Hendrik van Trijn (Hendrik de Goede).

'Hendrik pruimde. Als hij op het hooiland was en hij zijn tabaksdoos pakte, dan kon hij aan de koperen bovenkant van het deksel zien wat voor weer er kwam. Hij had het niet vaak mis.

Dat is zo bijzonder aan oude gezegden, spreuken en wijsheden, ze zijn niet voor niets ontsproten. Ik heb verschillende bordjes hier hangen, soms heel cliché, toch vaak met een kern van waarheid. Zoals deze: Tob niet, het komt toch anders. Of: De hoop is onze wandelstaf, vanaf den wieg tot in het graf.'

Vanaf 1979 heeft Ali foto's gemaakt van veel verschillende Beltiger bewoners in hun dagelijkse bezigheden.

'Vaak winters, wanneer er ijs lag, bond ik mijn schaatsen onder, hing mijn fototoestel om de nek en schaatste in de omgeving rond. Ik wist waar de meeste Beltigers riet sneden. Niemand had bezwaar als ik een foto maakte, ze vonden het leuk en ze kregen ook de desbetreffende foto van mij.

Jouw schoonvader was daar een van.' *(Ik herinner me de foto, mijn schoonvader was er trots op. De foto gaf het beeld van de man wie hij was; buiten in het riet en een met de natuur).* 'Behalve rietsnijders heb ik veel andere oudere bewoners gefotografeerd. Bij hen thuis, of ergens in hun leefomgeving.

We komen bij de vitrinekast waar behalve oude voorwerpen, poppen staan of zitten, door Ali zelfgemaakt. De foto's staan er naast, de gelijkenissen zijn treffend.

'Deze pop met het muziekpak aan is Jan van de Polle. De echtparen zijn Henne en Stoffel en Jouk met Kunne.

Hendrik van Trijn was een huisslachter.' *Er volgen nog meer namen, van de personen hoe ze genoemd werden. Ik luister aandachtig, vind het mooi, deze namen die aangeven met wie ze samen waren of waar ze vandaan kwamen.*

'Lute van Meinsie en Roelof, Henne van Siem, Hendrik van Geese, Roelof Deuzeman en Ab van 't hoekie.'

We gaan de trap op, naar boven waar een huiselijke sfeer heerst. Je voelt je welkom en zou er zo bij gaan zitten, het verleden op je in laten werken. Ik kijk rond en merk op hoe klein de bedstee is.

'Vroeger waren de meeste mensen kleiner van stuk, lijkt het,' zegt Ali. 'Waren ze langer dan sliepen ze bijna zittende, soms met drie kussens achter de rug.

Aan veel oude kleding kun je de lichaamsbouw van de mensen herkennen, veel vrouwen waren tenger. Ali houdt ons een bloesjasje voor. We passen het geen van beiden. 'Wat vind je van deze onderbroek? Het zou het vrouwenplasprobleem van tegenwoordig deels oplossen. Geen kruis, je kunt je plas – misschien ongemerkt – zo laten lopen.'

Ali wijst naar de onderkant van de smalle bedstee met een ladekist eronder. 'Het ondergeschoven kind heeft

meerdere betekenissen. Iets of iemand is miskent.

Maar letterlijk: Als een kind bij de ouders in de bedstee lag, meestal in een krib aan het voeteneind, dan moest het soms plaats maken voor de volgende baby wanneer die zich al snel aankondigde en verhuisde de slaappleaats van dit kind vaak naar de la die zich onder de bedstee bevond. Het ondergeschoven kind dus.

Iets heel anders,' vervolgt Ali ernstig, 'heel belangrijk in vroegere tijden was de uitzet, waar veel tijd aan werd besteed en waarbij het doodskleed niet ontbrak. Mensen waren erg op hun eigen kunnen aangewezen, er moest ter plekke snel gehandeld worden, dit kleed, dat ooit nodig zou zijn, hoorde daar ook bij.' We blijven bij een knooplijn staan. 'Het wasgoed werd als het maar even kon buiten gedroogd. De 'knieplende' (knooplijn dus) werd tussen bomen gespannen. Wisselend van plaats, zodat de was altijd op de wind hing.'

Meisjesclub Klimop lees ik op een klein spandoek. Het blijkt het spandoek te zijn van de meisjesclub uit de zestiger jaren in Belt-Schutsloot. Ali pakt een, in verkleurd rood geblokt kaftpapier, boekje er bij.

'Een tijdje terug kreeg ik dit oude boek van meisjesclub Klimop aangeboden. Hierin werden vanaf 1961 verslagen bijgehouden. Ik ben zelf ook lid geweest



Bedstee



van deze club. Vol nostalgische gevoelens bladerde ik het door en kwam tot mijn grote verbazing mijn eigen geschreven verslag van een zomerweek in 1966 tegen. Dat ik dát geschreven had, ik wist het niet meer. Het ging over ons clubuitje, een weekje weg naar Wenum. Hier las ik hoe we de dagen hadden doorgebracht. Vergeten herinneringen kwamen bij mij boven.'

We lopen langs vitrines waar onder meer oorlogsaandenkens zoals bonboekjes, schriften, krantenknipsels en foto's liggen. Ook van de gondelvaart. 'Jaren na de oorlog werd er een jeugd gondel (van drie bokken achter elkaar) gebouwd die de oorlogsjaren 1940 - 1945 uitbeeldden,' vertelt Ali. De drijfveer hierbij was Geese Lubben. Ze zijn na de gondelvaart ook met deze bokken naar Meppel gevaren en hebben daar aan de kant gelegen. De gondelvaart is niet weg te denken uit de Beltiger geschiedenis. In 2018 zal het voor de tachtigste keer gehouden worden.'

Ali herinnert zich nog de gondels die meededen in de jaren dat zij op de lagere school zat.

'Destijds werd de gondelvaart op vrijdagavond en zaterdagmorgen gehouden. De school deed mee met een gondel. Er werden twee lange rijen banken in een ouderwetse bok gezet. Daar zaten de schoolkinderen op en boven hen hingen deze (Ali wijst naar een oude lampion) lampionnen.

Door de jaren heen is de gondelvaart een groot evenement geworden.

Afgelopen augustus, de vrijdag van de gondelvaart, was mijn museum, na een aantal jaren gesloten te zijn geweest, voor het eerst weer een paar uren geopend. Mijn kleindochter Melissa assisteerde mij, het werd een succes.'

Ali's museum is op afspraak te bezichtigen. De entree is € 2,50 per persoon. Een bezoek is zeer de moeite waard.

Omstreeks de eeuwwisseling verscheen een gedicht:

Het



van Zwartsluis

IJ is de ijsbaan die ijsvermaken doet

Deze zin is taalkundig beschouwd slecht Nederlands, maar hij luidt zo omdat de slotzin van ons ABC erop moest rijmen. Zoals de foto van het vaandel laat zien, werd alhier in 1861 een ijsclub opgericht, die dus in 1886 haar 25-jarigbestaan mocht vieren. Zij had zich ten doel gesteld ijsfeesten en hardrijderijen te organiseren.

Voor zover ons bekend, was er voor het eerst sprake van een ijsbaan op de uiterwaarden langs de Hasselterdijk, die voor een groot gedeelte eigendommen waren van de familie Roskam, daar waar nu de camping "Swartesluys" is gevestigd.

Wanneer de noordwestenwind voldoende water had aangevoerd en het daarna begon te vriezen, al was het maar enkele graden, ontstond door de geringe diepte van het water al snel een prachtige ijsvlakte.

Een nadeel was dat de baan ver buiten de bebouwde kom lag en geen bescherming bood tegen de oostenwind, waardoor vrij snel het water onder



het ijs verdween en de ijsvloer verzakte. Een verschijnsel dat we nu nog bijna elk jaar kunnen waarnemen.

In latere jaren besloot men een baan aan te leggen achter het Buitenkwartier, ongeveer waar nu de Irene- en Margrietstraat lopen. Men kwam er via de Perenboomstraat. Op de weilanden werden kaden aangelegd en met behulp van een motorpomp werd water uit de Piepert opgebracht.

Hoewel deze baan een hele verbetering betekende ten opzichte van de vorig, een groot succes werd het niet, want de veenachtige structuur van de grond kon ook hier het water onder het ijs niet vasthouden.

Was in de vooroorlogse jaren het bestuur van genoemde ijsclub "Concordia" onder leiding van de bekende Roelof Buisman actief, na 1945 maakten verschillende verenigen zich verdienstelijk met het aanleggen van een tijdelijke baan, met verlichting en al, op het Meppelerdiep, de Arembergergracht of op de vijver aan de Weteringallee.

Bij betrouwbaar ijs is Zwartsluis een voortreffelijk uitgangspunt voor het maken van lange tochten in de richting Giethoorn en omgeving.



Een winters plaatje. Op de achtergrond is de ijsbaan zichtbaar, op de plaats waar nu de Irenestraat is. Op deze foto is natuurlijk veel meer te zien. Het zal begin jaren '30 van de vorige eeuw geweest zijn.

Dokter P.A. Coumou,
huisarts van 1941 tot 1964

*Overgenomen uit het
manuscript "Zwartsluis,
een groot en deftig dorp",
Van Kolmeschate*

Openbare diensten



Gezondheidszorg

We komen in de Zwartsluizer archieven drie groepen personen tegen die zich op enigerlei wijze bezighielden met de lichamelijke gezondheid van de Zwartsluizenaren: dokters, apothekers en vroedvrouwen.

Onze kennis van al deze mensen is slechts fragmentarisch. De eerste naam die we tegenkomen van iemand in Zwartsluis die heel- en geneeskunde had uitgeoefend is die van Johan Pouwelszoon. Hij was later scherpreechter, dus beul, in Deventer en zou in 1619 in Kampen een moord hebben gepleegd. Hij is om die reden aldaar gevangen gezet. Tijdens zijn gevangenschap kwamen van verschillende kanten getuigenissen binnen over zijn bekwaamheid als dokter, o.a. uit Zwartsluis.

Hij had daar twee jaar gewoond en zich "vroom en eerlijk" gedragen en zijn brood verdiend met "meesteren" (= zich als dokter te werken). Hij was arm en rijk bij dag en bij nacht behulpzaam geweest, zodat er nog steeds patiënten waren, die hij onder behandeling had, om te genezen.

Dokters en apothekers behoorden tot hen die zich vrij vestigden; hun namen (en daden) worden vermeld wanneer er op een gegeven moment een beroep op hen werd gedaan.

Wat de apothekers betreft is dat dan nog meestal door de vraag om een geschrift aan de overheid te willen mee-ondertekenen en hij het gewicht van de handtekening vergrootte door het vermelden van zijn beroep.

Voor de vroedvrouwen lag dit anders; zij werden benoemd door de lokale autoriteiten en – later – gebonden aan de regels voor het uitoefenen van hun ambt. De oudste vermelding die we vonden was een betaling van f 6,- in 1676 aan Jacobjen “de Vromoer”. Een eeuw later betaalde men aan Trijntjen Matthijs vier keer per jaar f 6-5. We mogen aannemen dat de vroedvrouw naast dit geringe basisbedrag een betaling ontving per geval, ofschoon we daarvoor alleen een negatief bewijs kunnen aanvoeren. De diaconie wees in 1702 een vraag van de vroedvrouw Hendrikjen Roelofs af om haar de rente van f 50,- die ze van de diaconie had geleend, kwijt te schelden op grond van het feit dat zij de armen gratis had geholpen. De functionaris blijkt in 1755 door samenwerking van de drie wijken te zijn benoemd. De burgemeesters betaalden als hun aandeel in de kosten van advertenties de couranten en vertering tijdens de sollicitatie van Greetjen IJsebrands f 17-12-0 en nog een bijkomende kleinigheid. De naam van haar opvolgster Anna Muy kennen we omdat “de vroudvrouw gelast (werd) sigh te onthouden (van het avondmaal) soolange sij geen attestatie van het Hoge Veen vertoonde”. In 1772 en midden 1780 betaalde de gemeentekas aan Trijntjen Matthijs; in oktober van het laatste jaar aan de wed. Cornelis Klein maar dat zal wel dezelfde vroedvrouw zijn geweest.

Omstreeks mei 1795 vertrok Trijntjen Matthijs. Er werd een nominatie van vier personen opgesteld na examinatie van de kandidaten op 29 mei door “de beroemde dokter en vroedmeester A. Kok” te Steenwijk. De kandidaten kwamen uit Groningen, Giethoorn, Ommen, Arnhem, Veessen en Blokzijl. De reisvergoeding voor de verstgekommenen bedroeg f 15-15 per persoon. “Met Eerbied voor den Bestuurder van het lot (werd) bij Looting één uit de vier”verkozen, nml” de kundige en bekwame vrouw Salomé Veldman, wed. Braak,..., om de in nood zijnde vrouwen met alle moogelijke vlijt, voorzichtigheid en christelijke medelijden onder Goddelijken Zeegen te verlossen, te helpen en te troosten en verder voor kraamvrouw en vrucht te zorgen op volgende conditiën:

1. Ze mag niet buiten de plaats gaan om te helpen, dan met consent van één van de beide municipaliteiten (Nwe. Sluis of Schans/Bq.) en dan noch niet als in de plaats, naar haar weten alle ogenblikken haar hulp nodig kan zijn; noch minder als zij daarvoor al besproken is.
2. Zij moet eerst gaan, waar zij het eerst wordt geroepen; geen onderscheid mag ze maken tusschen rijk en arm; de diaconiepatiënten voor niets.
3. Moet ze twee tegelijk helpen, dan mag zij van de eerste alléén weggaan als ze overtuigd is dat dit zonder bezwaar kan.

Het salaris werd vastgesteld op 4x f 25,-; een vierde te betalen door de Nieuwe Sluis en de rest door de Schans plus Buitenkwartier. Daarop heeft de vroedvrouw de volgende verklaring afgelegd: ik belove en ik zwere dat ik alle

zwangere en barende vrouwen zooveel in mij is zal helpen met behoud van moeder en kind zoo ten opzichte van haar leeven als gezondheid, niemand in nood verlaatend, niemand eenige medicamenten ingeeven, veel min zulken, die de vrucht afdrijven, of dooden zal, aanbieden. Dat ik mij ook niet zal onderwinden, eenige instrumenten te gebruiken ontijdig het water te breken, of de vrouwen insgelijks ontijdig te verlossen zonder expres consent van een bekend en ervaren docter, voorts dat ik mij eerlijk en getrouw zal gedragen en mij onderwerpen de keuren en ordonnantiën deezer plaats op de plicht der vroedvrouwen gemaakt of in het vervolg te maken.

Een heel enkele keer komen we in de rekeningen een verwijzing naar een medische ingreep tegen, zo wanneer "aan een vrouw die haar kint gesneden worde van de steen" een kleine tegemoetkoming werd geboden.

Misschien moest die moeder voor de behandeling naar elders, immers enkele keren lezen we dat een medische behandeling buiten Zwartsluis noodzakelijk was. Onder diaconie zijn enkele gevallen genoemd. Blijkens de declaraties van ds. van der Toorn, een der erfgenamen van ds. Kempo, was deze laatste in Amsterdam behandeld door Van der Toorn's broer Werick. Ook voor sommige handelingen voortvloeiende uit de militaire situatie, was de medische kennis in Zwartsluis ontoereikend. In 1863 hadden twee soldaten onder het regiment van Delwick in Zwartsluis een man die hen tijdens een ruzie wilde scheiden, met een degen gekwetst en met een stok de schedel ingeslagen. Twee doktoren uit Hasselt en twee chirurgijns uit die stad moesten sectie verrichten om na te gaan door welke verwonding de dood was ingetreden. Van ziekteplagen merken we in de rekeningen e.d. geen tekenen, terwijl toch de pest in Zwartsluis slachtoffers eiste, zoals een der predikanten. Het overluidboekje uit de 19e eeuw geeft aanwijzingen van het grote aantal slachtoffers dat in bepaalde perioden de cholera veroorzaakte. De gewoonte het rivierwater te drinken was aan de verspreiding van deze ziekte niet vreemd.

Pogingen van omstreeks 1900 om pompen voor drinkwater te slaan liepen op niets uit omdat de kwaliteit van het diepe grondwater te slecht was. Zelfs voor de voorziening van de ketels van de locomotieven in het depot te Zwartsluis deugde het grondwater niet. Men legde midden 1920 een leiding naar de kolk aan, waarbij de nieuwe dijk werd doorgegraven, waarbij bleek hoeveel steen daarin is verwerkt.

Namen van enkele doktoren halen we uit het Burgerboek: 1735 Johannes Pouwelis welboren meester surezin (chirurgijn); 1740 de weledele heer Jannes Gerlaesius; 1774 de heer Jan Botschoever en 1796 docter Daniël Frederiks. Een docter Verbeet betaalde burgerrechten aan de Nieuwe Sluis. In 1693 vestigde zich apotheker Kleij in Zwartsluis en in 1740 Johannes Hoogsteijn. Zij werden met ere genoteerd. Wij zullen op gezag der vaderen ons daarbij dienen aan te sluiten.

Bij de afbeelding op de middenpagina's

“Gezigt op de Zwartsluis”, getekend door Peter Visser

Zo rond 1649 schetste schilder Y. Glas de “Fortresse Swartesluys”. Aan de hand van deze schets maakte hij het grote schilderij, dat eerst in de raadzaal van het Stadhuis van Zwartsluis in de Kerkstraat hing. (Eigenlijk geen stadhuis, echter stond het wel op de gevelsteen). Het Stadhuis was voormalig gevestigd op de plaats waar nu schilderijen hangen in de galerie van Frederik Weijs. Na de bouw van het nieuwe gemeentehuis, in 1894, verhuisde het schilderij van Glas mee. Het is nu nog altijd te bewonderen in Sluispoort. De schilder Glas schetste de fortresse vanaf de landtong die vanuit het Buitenkwartier een eind het Zwartewater instak, bij voormalig café het Vischje.

Internet is een verrassend medium. Wat is er veel te vinden, wat een geluksmomenten als het weer eens ‘raak’ is. Zoekend naar informatie over Zwartsluis verschijnt er een bekend beeld op het scherm: de toren van Zwartsluis, de vestingmuur, ‘De Dijk’ en een aantal geveltjes bij het begin van de Marktstraat. Schepen voor de waterkeermuur.... Het bleek een fragment van een schilderij, gemaakt door Peter Visser. Een onbekende schilder met een nog onbekend oeuvre.



Op internet stond erbij:
“een fantastische ontdekking, Zwolle 9 juli 2015”.

Thijs Oosterhof nam contact op met dhr. Brascamp, van het ‘Visser Onderzoek Project’. Brascamp was, met anderen, al een tijd bezig schilderijen van

Peter Visser op te sporen en te fotograferen. Zij hebben schilderijen van hem gevonden van dorpsgezichten in Salland, de Achterhoek en Oost-Veluwe. Al enkele keren hebben zij kleine exposities met werken van Peter Visser georganiseerd, en nog steeds blijven ze zoeken naar onbekend werk. Ongeveer

binnen de omtrek Garderen, Raalte, Hummelo, Vilsteren en Zwartluis maakte Visser zijn topografische werk. Visser werd geboren in 1818, in Doetinchem. Via Elburg vestigde hij zich in 1855 te Oene bij Epe, als schilder. Na 1860 werkte hij in en om Arnhem. Op een nevelige avond in 1879 verdrong hij in de Rijn.

Zie de afbeelding op de middenpagina:

Zwartsluis moet hij even na 1851 hebben geschetst. Hij stond dicht bij de plek waar Y. Glas de vesting Zwartsluis schetste in 1649. Alleen het Zwarte-water zit ertussenin. Peter Visser stond te schetsen op de kade van Cellemuden, recht tegenover Hotel-Restaurant 'Zwartewater'. Hij had vandaar een prachtig zicht op de voormalige fortesse. Recht voor hem de oude kade/vestingmuur. Van de oude glorie was weinig meer over. Wég waren de steigers, de vaargeul was dichtgeslibd en het gras groeide tot aan de muur. Nog maar een kleine doorvaart was overgebleven met een afmeerplek voor wat kleine schepen, dicht tegen de muur, daar waar nu het 'Urker Vispaviljoen' staat.

Wat zien we verder. Direct rechts van de molen is de synagoge van de Joodse Gemeente nog maar net, in 1851, afgebroken. Nu staat daar op het schilderij de rijke woning van de familie Slagter. Wij kennen (ook inmiddels kenden) het als de Boeckery van Dirk Driessen. Vóór de woning (waar nu 'de Vollenhoofsche Poort' is), zien we het 'Vollenhoofsche bolwerk' van de vesting. Erachter staat de molen 'Eben Haëzer', die dan al 100 jaar bezit is van de familie Appelo. In 1880 koopt Julius Varwijk deze molen. Meer naar rechts zien we hotel 'Stad Groningen'. Dan een stuk dijk met palen en planken vóór het hotel en daarna gaat de dikke muur verder richting Meppelerdiep.

De veranderingen komen snel. Het duurt nog wel 25 jaar voor er wordt begonnen met de bouw van de Kolksluis (1878), maar al in 1868 werd een muur van basaltblokken met een hardstenen bovenrand aangelegd. Deze muur moest de scheepvaart gaan beschermen bij het aanvaren op Zwartluis. Ongeveer een meter uit de wal kwam een groot remmingswerk, grote meerpalen, onderling door stevige balken verbonden. Aan de binnenkant van de zware muur kwam de dijk die we nu kennen als de Havendijk. De binnenkant tussen de Havendijk en het Buitenkwartier slibde verder vol en zo ontstond daar 'het Schrieverslaantien'. Genoemd naar de eigenaren van hotel Stad Groningen, de familie Schrijver.

In het oog springend is het torentje van de kerk, met direct onder de spits de wijzerplaten. We zien er hier twee, maar er waren er drie. De noordkant van de toren had géén wijzerplaat, daar woonden géén mensen (meer). In de toren hangen twee luidklokken. De grote is gegoten door van Adriaan Steylaert

te Mechelen (anno 1566). Deze was bedoeld voor de stadhuistoren van Amsterdam maar kwam eerst in de toren van de oude kerk aldaar. De kleinere werd gegoten door Hendrik Wegewaert, in 1606, te Kampen. De beide klokken werden door de Duitsers in de Tweede Wereldoorlog geroofd. De grote klok kwam na de oorlog onherstelbaar terug en werd opnieuw gegoten, de kleine kwam na herstel terug in de toren.

Onder het torentje zien we de toegang naar de Varkens-laagte (nu Marktstraat). De gevels linksonder de toren vormen nu 'de Albatros'. Handelskade en Kolksluis moeten nog worden uitgevonden. Hier is goed te zien dat de bebouwing doorliep. Direct na de Varkenslaagte ging de weg de dijk af naar de Paal-en Plankendijk (Mastenmakerstraat). Bij de Staphorstersluis kwam de weg weer omhoog.

De verzameling schepen met de vele masten liggen in het Meppelerdiep, tussen 'Achter de Wal' (nu Handelskade) en de eilandjes, waar turf opgeslagen werd.

Achter de muur begon de glorie van Zwartsluis. Maar na 1650 veranderde veel en die veranderingen bleven doorgaan. Door dijkdoorbraak in dat jaar werden een stuk dijk inclusief de Staphorsterschutsluis en verscheidene huizen, een wachthuisje, een herberg en delen van het bolwerk door storm en hoogwater weggespoeld; ze verdwenen in de wade. Bij het herstel werd de schutsluis verplaatst van dicht tegen het centrum aan naar de Nieuwe Sluis. Hierdoor groeide die wijk explosief. De situatie vóór 1650 was zoals die is getekend op de kaart van Blaeu, waarbij "Achter de Wal" nog niet aanwezig was.

Het schilderij van Peter Visser, eigenlijk een pentekening die aquarel is ingekleurd, heeft jarenlang in hotel Roskam gehangen. Bij het vertrek van de familie Heetebrij uit 'Roskam' is het meeverhuisd.

Het origineel is (volgens ons) door inwerking van licht, sterk aangetast: het groen is door de jaren heen blauw geworden. We hebben gemeend om de afbeelding (de kleur) te bewerken.

(Met dank aan de ontwerper van onze Kroniek, Rudi Dekker).

Van de familie Heetebrij hebben we toestemming dit mooie plaatje van Zwartsluis te laten zien: Zwartsluis, 200 jaar na Y. Glas, en ongeveer 175 jaar voor nu. Hoe zal de toekomst zijn?

Tekst: Albert Greveling



Bezicht op de Z



marfuis.

P. Visser *Sculp.*
66



De turfmarkt op zijn eind

Hoogeveens laatste turfmakelaars

We kennen de turfmarkt uit Zwarstsluis uit 17e eeuwse stukken. Het was de markt van de Hollandse Compagnie, aangestuurd door die Compagnie. Na een periode waar we weinig van weten, krijgen we er op het eind van de 18e eeuw weer zicht op. Dan is het de turfmarkt van Hoogeveen en de Compagnie van 5000 Morgen. Het marktterrein is dan verlegd, van vóór de vesting tot op de eilandjes en andere terreinen bij de Nieuwe Sluis.

De turfmakelaars uit de 19e eeuw ontvingen 10 cent provisie voor de verkoop van een praam met zwarte turf en 6 á 7 cent voor een praam met grauwe. Ze waren verplicht f 200,- per jaar te betalen voor het recht om het ambt uit te mogen oefenen. Dat heette 'recognitiegeld'. Los daarvan betaalden ze de huur van hun huis aan de Nieuwe Sluis te Zwarstsluis, eigendom van de Compagnie van 5000 Morgen. We kennen de namen vanaf 1783, maar de lijst hoeft niet volledig te zijn en de volgorde in het begin is deels een inschatting:

Afbeelding links: Gezicht op Zwartsluis, gezicht op de eilandjes. Er staat nog een laatste turfbult op de punt van het rechter eilandje. Linksonder is de Nieuwe Sluis. De sluis ligt er nog. De eilandjes zijn momenteel helemaal bebouwd. Eind 19e en begin 20e eeuw waren het opslagplaatsen van turf. Ook Hoogeveen had er ooit zijn turfmakelaar en zijn opslagplaats. Nog wel....

- Evert Anthony Prijs (1730 of 1731-1804). Hij legde de eed af als turfmakelaar voor Roelof van Echten op het Huis te Echten op 22 februari 1783. Dat was toen er kort daarvoor een nieuw reglement op de turfmarkt was goedgekeurd. Omdat hij al vanaf 1770 aan de Nieuwe Sluis woonde, is het waarschijnlijk dat hij ook daarvoor als turfhandelaar actief was. Hij was sinds 1754 getrouwd met Annegien Pouwels Witholt, werd weduwnaar, is in 1778 weer getrouwd, met Geertruid Penneman, en sinds 28 oktober 1791 opnieuw weduwnaar. Er is slechts 1 kind bekend, dat waarschijnlijk jong is overleden. Evert Anthony Prijs kreeg in 1793 een opvolger, zodat de Compagnie om wat voor reden dan ook niet meer met hem door wilde. Dat hoeft niets van een turfmakelaar te zeggen. De Compagnie van 5000 Morgen was een harde baas.
- Jan Warmels (1761-) Aangesteld bij eedsaflegging op 17 augustus 1793. Hij was een zoon van een van de toenmalige directeurs van de Compagnie, Harm Warmels. Jan was getrouwd met Hilligje Steenberg. Kinderen zijn er niet bekend. Jan woonde in ieder geval in 1807 al weer op het Hoogeveen.
- Willem Stoter (1757-1819). Hij was getrouwd met Jentje Jacobs Lindhorst. Hun dochter Maria trouwde met scheepstimmerman Gerrit van den Berg, scheepstimmerman te Zwartsluis. Hun zoon Willem van den Berg beriep zich er in 1873 op dat zijn grootvader Willem Stoter 'een reeks van jaren' turfmakelaar was geweest, toen Willem zelf in 1873 solliciteerde voor die functie. In de tijd dat Willem Stoter nog in Hoogeveen woonde, was hij schipper, met een woning op de zuidkant van het Haagje.
- Jacob Jans Bakker (1795-1823). Hij werd 19 augustus 1795 gedoopt als zoon van Jan Berents Bakker en Albertje Jacobs Tieta, die de herberg beheerden waar zowel de Compagnie van 5000 Morgen als de gemeente Hoogeveen vergaderde. In 1819 werd hij als turfmakelaar gekozen, uit 16 sollicitanten. Na zijn overlijden waren er wel 17. In 1823 werd als zijn opvolger aangesteld:
- Albertus Johannes ter Steege (1788-1852). Hij was een zoon van de grote vervener Paulus Prijs ter Stege en Rolina Schippers, en zelf in Hoogeveen eveneens actief als veenbaas en veeneigenaar. Hij was enige jaren turf-makelaar voor de Compagnie van 5000 morgen, maar moest er in 1831 mee stoppen, na een conflict met deze Compagnie. Er waren klachten binnengekomen, die erop wezen dat hij turf rechtstreeks door de schippers

liet verkopen, en hij zijn volledige deel vergoeding vroeg, ook al had de turf niet zijn volledige waarde opgebracht. Albert bleef als turfmakelaar actief en bleef in Zwartsluis wonen, waar hij ook overleed. Hij was getrouwd met Jantje ten Hoorn.

- Lambert Molt (1785-1849). Hij was geboren in Veldhuizen, Duitsland, en actief in Zwartsluis, voor de compagnie, in de periode 1831-1844. Dit volgens een publicatie van zijn nageslacht, in de Nieuwe Drentse Volksalmanak van 1960. Zeker is in ieder geval dat hij op 18 oktober 1831 de eed heeft afgelegd, en vanaf die dag in functie was. Volgens de gegevens van de Compagnie was zijn opvolger aangesteld in 1838. Voordien en nadien woonde hij op het Hoogeveen, waar hij actief was als vervener. Hij was getrouwd met Jantje van Goor.
- Jannes Klazes Troost (1797-1872). Hij was opgegroeid in de Wolfsbos, als zoon van Klaas Roelofs Troost en Femmigje Jacobs Tieta. Zijn kinderen werden geboren aan de Molendijk en in het Haagje. Hij was schipper. Al in de 19e eeuw was onduidelijk wanneer Jannes als turfmakelaar was aangesteld. De toenmalige rentmeester ging op zoek tussen de papieren en vond een aanstelling uit 1838. Jannes was turfmakelaar tot zijn dood, maar vanwege zijn gezondheid niet meer in staat om het beroep zelf uit te oefenen. Jannes was getrouwd met Geertje Veldman. Hij stierf 28 oktober 1872. Zijn zoon bleef het ambt waarnemen. Dat was zijn jongste kind:
- Johannes Jannes Troost (geb. 1844). Hij was sinds 8 mei 1869 getrouwd met Hendrika Sybrechta Brunas van Albada. Zijn vader leidde hem op als turfmakelaar, in de hoop en verwachting dat hij dit werk ooit over zou kunnen nemen. Bij de ziekte van zijn vader werd Johannes aangezocht door de Compagnie om het werk waar te nemen. Daarbij werd niet gesproken over 'recognitie', de 200 gulden per jaar als pacht van het ambt. Dat wilde men hem later toch laten betalen. Hij schreef daarover op 10 januari 1874 een brief aan de directeuren van de Compagnie, met de vraag of het bestuur dit toch nog in ernstige overweging zou willen nemen, of dat wel billijk was. Tussentijds was hij al gepasseerd als turfmakelaar. Hij mocht het seizoen afmaken, het nieuwe beginnen, maar in april 1873 werd een andere turfmakelaar aangesteld.
- Herm van Eijken (1832-1913). Hij was getrouwd met Geesje Prins. Schipper Herm Eijken werd in 1873 gekozen uit 9 sollicitanten, waaronder drie leden van de familie Troost. Op 17 april 1873 was hij aanwezig op het Huis te Echten, waar hij een eed aflegde. Het verslag daarvan werd persoonlijk door Jhr. Rudolph Arent van Echten van Holthe op papier uitgewerkt en

| *Afbeelding rechterpagina: De aanstelling van Herm van Eijken uit 1873*

Op den 17 April 1773 heeft de mede
ondertekende H. Van Eijken gen. bevoend
tot Mattheus des turf die van Hoogveen
en binglenende Kendezen te Warkeluis
wordt aangeworven als waarnemend van
den ondertekende als hoofdwakend des algemeene
de Compagnie van de onroerende Hoogden den
navolgenden eed heeft afgelegd:

"Ik zweer dat ik de mij opgedragen beteld Wark
van Mattheus of Verkoop van turf te Warkeluis
zoude mijn alle opzigten van mijnne plicht zal
bewijzen, dat ik de mij toekomende belangen niet
zal behoeven en mij getrouw zal gedragen
niet de vreeschrijven en bepalingen van Warkeluis
de in de mij ter hand te stellen instructie."

Woe Warkeluis helpe my god alreestig.
Opzinsacht en geboden op den 17 April 1773
ten Dage als bovenvermeld.

De bevoend D. Vorst. De Hoofd Warkeluis Vorst.

Nieuw Eijken van Holtme

H. Van Eijken

vervolgens door beide heren ondertekend. We weten niet hoe lang hij in functie is geweest. In 1881 werd het Vaartfonds opgeheven, en werd het daarbij horende kasboek buiten gebruik gesteld. Er zijn nog losse afrekeningen over huur van 1887. Herm raakte daarna uit zicht. Het was ook de tijd dat de kleine praam op zijn retour was. De turf uit Hoogeveen zelf was praktisch verdwenen. De turfhandel was bar slecht in die periode. Zo stierf de Hoogeveense turfmarkt in Zwartsluis een langzame dood.

Als we de brieven over mankementen aan het huis buiten beschouwing laten, weten we maar heel weinig over de turfmakelaar en zijn dagelijkse werk. Er is tot op heden maar één rapport bekend, terwijl er vele brieven verstuurd zullen zijn. Het is een brief van Jannes Troost aan Mr. A.H. Witsenborg, zijn contactpersoon bij de Compagnie, van 29 oktober 1854. De brief gaat over de aantallen pramen die bij de markt komen en over de cholera. Er voeren wel veel pramen af, uit Hoogeveen, maar niet al die pramen kwamen op de markt. De schippers verkochten de turf ook elders. In Hoogeveen hadden ze geen idee van de feitelijke aantallen pramen die wel naar de markt kwamen. Hooguit de helft van alle turf die uit Hoogeveen kwam, kwam ook op de turfmarkt in Zwartsluis! De rest van de turf uit Hoogeveen had andere wegen gevonden. Het gaat wel over 1854, toen de nieuwe, breder en diepere Hoogeveense Vaart er lag, maar Jannes vertelt in het algemeen, dus ook de periode rond 1850 inbegrepen. De markt, die ooit het doel was van het merendeel van de Hoogeveense turf, was op zijn retour.

Jannes Troost vertelde: *“Het hoogste is geweest hier aan de markt 2140 pramen en dan het ene jaar wat meer, het andere wat minder als 50 praam op de koop op de wal, en zo ook met grauwe turf door elkaar jaarlijks een 100 pramen. Dat maakt te samen 2290 pramen die alle de Sluis passeren en men berekent ze door elkander per praam op 2 dagwerk, dan was dit een bedrag van plm. 4600 dagwerken. En als men nu jaren herwaarts een gewone leus van spreken nagaat, die was altijd dat de helft van de turf die de Hoogeveense Vaart af kwam hier aan de markt kwam. Als men dat nu voor waarheid mag aannemen, dan moet men berekenen dat hier afgaat plm. 600 pramen grauwe turf, die alhier binnen de Sluis aan de kalkovens gelost worden. Dus dan bleef er plm. over 1700 pramen, welke ook de Sluis passeerden, welke men volgens mijn oordeel per praam vrij op 2½ dagwerk mag berekenen, dan was dit een bedrag van 4250 dagwerken. En nu beiden te samen genomen, dan passeerde jaarlijks 8850 dagwerken de Staphorster Schut Sluis. Maar wat komt hier nu nog niet bij van korte turf, hout, kalk, enz.”*

Daarna ging hij nog even in op de pacht van de Staphorster Schut Sluis. Om dan uit te komen op de cholera: *“Wat nu die verschrikkelijke ziekte betreft, daarvan*

hebben wij de laatste week geen enkel geval te betreuren gehad. Gode zij daarvoor gedankt en geloofd. Alhier hebben er aan gelaboreerd 57 waarvan er aan gestorven zijn 25 en het laatste offer is wel voor ons te betreuren, het welk een kind of jongetje van 1¾ jaar oud van mijn zoon heeft getroffen, in de zo zeer korte tijd van 7 uur. Wij voor ons zelfs kunnen het opperwezen niet genoeg dankbaar zijn, daar ik en mijn vrouw elk afzonderlijk op een bed ziek hebben gelegen vanaf de 14e september laatstleden tot nog heden, hoewel wij beiden Gode zij dank weer mooi aan de beter hand zijn, dat ik heb thans weer permissie van de dokter om eens enkel in mijn kantoor te mogen komen. Zoveel in mijn vermogen is zal ik mij informeren na paar demis voor UWE, maar ik heb nog huisarrest en eindige na groete van UWE en mijn familie, dat gji alle te samen deze in gezondheid moogt ontvangen. Ben ik na groete UWEdede dienaar en vriend Js. Troost". Los van het genoemde kleinkind verloor Jannes Troost in 1854 ook zijn zoon Roelof (17 juni, zeilmakersknecht, 19 jaar).

Met het openen van de nieuwe vaart, was het systeem van afvaren via de peilbalk vervallen. Dat stelde de weg open voor grotere schepen. Het maakte ook erg onduidelijk wat de lading was van de schepen. Daarvoor wist je dat een schip een diepgang had van 2½ voet, maximaal, want anders was hij blijven hangen op de peilbalk. Hoe kon je daarna zien hoe diep het schip lag, en een inschatting maken van de lading turf? Er werd zelfs overwogen om voor de kleine pramen die nog gebruik wilden blijven maken van de turfmarkt, opnieuw een peilbalk te leggen, terwijl die voor de vaart niet meer nodig was. Men kwam er al snel achter dat dit idee door de Compagnie van 5000 Morgen slecht te verdedigen zou zijn. De in 1852 in Hoogeveen opgerichte Veen-Directie (samenwerkingsverband van verveners) nam maar geen contact op over deze kwestie, wat de toenmalige Heer van Echten wel had verwacht. Wat wel verdedigbaar zou zijn, was dat men een meter aan zou stellen, die de schepen zou ijken. Dat werd uiteindelijk Reinder Arends Steen. Verder zouden de verveners die van de markt gebruik wilden maken wel een contract moeten tekenen, zodat ze zich aan de regels zouden houden van meten en diepgang, anders zou het systeem niet werken.

Om de zaak te regelen werd speciaal daarvoor een vergadering belegd: *"De Hoofd- en Mede-Directeuren der Algemene Compagnie van 5000 Morgens te Hoogeveen, wenselijk, ja hoogst noodzakelijk voor de verveners alhier achtende, dat er met alle spoed middelen worden beraamd, om op de doelmatige manier de vervallen peilbalk te doen vervangen, verzoeken alle verveners om zonder mankeren op eerstkomende vrijdag den 18 dezer des morgens om 10 uur precies ten huize van Wed. H. Warmels Azn. alhier te willen bijeenkomen. Hoogeveen den 14 februari 1853. Namens dezelve A.H. Witsenborg" Albertus Hermannus*

Witsenborg (1792-1861) was getrouwd met Dederika Aleida de Vriese. Hij was secretaris van de Compagnie.

De verveners uit de 'Colonie Hoogeveen' en omstreken, ondertekenden een contract, met betrekking tot de lange turf en de schipperij met zogenaamde vracht- of marktpramen, die turf afvoerden met het doel ze door de eigen makelaar in Zwartsluis te laten verkopen. Dit vereiste voor de marktpramen een gelijke diepgang, zodat gewerkt kon worden met een gelijk werkende marktprijs, net als de verveners van Smilde. We volgen hier min of meer het contract. Alle kleine pramen met lange- of steekturf geladen, bestemd voor de turfmakelaar in Zwartsluis, zouden gebrandmerkt worden, op een diepgang van 7 palm en 1 duim, 2½ voet, en 7 palm en 8 duim, 2¾ voet. Meldde je je bij de markt zonder brandmerk, dan kreeg je 5 gulden boete. Het brandmerk zou geplaatst moeten worden aan beide zijden van het vaartuig, voor en achter, daar waar de stapeling van het schip ophoudt, en dat met de letter H met een lengte van 8 duimen en voorzien van een koperen nagel in het midden van het middenbalkje van die H. Reinder Arends Steen werd benoemd tot meter van de schepen. Hij werd genoemd als sluiswachter van Sluis no. 5, maar dat was een andere Sluis 5 dan zoals men enige jaren later is gaan tellen. Reinder zou ook het brandmerk gaan plaatsen. Reinder werd daarvoor beëdigd door de Heer van Echten. Voor zijn werk en een af te geven bewijsje van het meten en inbranden van het merk, zou hij 30 cent per praam ontvangen. Van de eigenaar van de praam.

De peilbalk was er dan niet meer, maar een soortgelijke controle werd vervolgens iedere keer uitgevoerd als een schipper naar Zwartsluis wilde varen. Bij de sluis van Reinder Arends Steen, de nieuwe Veenesluis, zou Reinder controleren of de diepgang wel in orde was, schriftelijk bewijsje daarvan geven en 5 cent per bewijsje ontvangen. Bij aankomst in Zwartsluis moest men de papieren laten zien aan de turfmakelaar. Papieren niet in orde? Zou je f 1,40 gaan kosten. Wanneer een vervener het contract ondertekende, machtigde die meteen de directeuren om te zijner tijd een vervanger voor Reinder Arends Steen te kiezen, als die om wat voor reden dan ook zijn werk niet meer uit zou kunnen voeren. Men machtigde de directeuren mede om de boeten in te vorderen, desnoods door rechtsmiddelen, als mensen de regels met voeten zouden treden. Daarmee gaf men de Compagnie ook letterlijk weer macht, een macht die door het uit handen geven van de vaart was verdwenen. Het contract werd netjes uitgewerkt. De volgende verveners zetten hun naam eronder:

Jacob Troost
J. Bruins Slot Wz.

R. Troost
K. Robaard

J. Zwiers Jr.
B.J. de Jonge

A. Blanken	S.G. de Vries	R. Robaard
H. Bruins Slot	Hk. Jan Smit	P. Bruins Slot Wzn.
Wed. G. Blanken	A. Westerveen	J. Warmels
Jacob Sempel	A.A. Metzelaar	H.J. Carsten
K. Bosch	K. Veningen	H. Berkenbosch
A.H. Hagen.	Klaas Troost Jacz.	Wed. H. Warmels Azn.
W. Berghuis	H. Dekker	H. Smit
K. Remmelts	R. Berkenbosch	F.A. Stoter
W. Huizing	K.J. Koster	A.H. Witsenburg
P.H. Schoonewille	J.G. de Jonge	

Vervolgens stootten de directeuren van de Compagnie van 5000 Morgen op de voor hen harde werkelijkheid van 1853. Hun positie was bepaald door het beheer van de vaart. Alle andere machtsfactoren waren al weggevloeid. Toen per 1 juni 1852 de oude vaart was gesloten, was de laatste macht verdwenen. Roelof Leferts Hof (1803-1870) werd langs alle verveners gestuurd, met de vraag of ze de akte wilden tekenen. De uitslag was voor de directeuren een teleurstelling.

Woongebied	Handtekening	Weigeraar	Totaal
Dorp, de Huizen (kom)	27	29	56
Noord, Noordscheschut	8	14	22
Krakeel, Krakeelse Wijken	2	15	17
Hollandscheveld	0	28	28
Alteveer	1	4	5
Zuidwolde	5	0	5
Totaal Buitengebied	16	61	77
Alle verveners samen	43	90	133

Voorgaand schema laat zien wat er gebeurde. Er werden 43 handtekeningen opgehaald van 133 verveners. 2/3e van de verveners van Hoogeveen en omstreken was niet van plan om mee te doen. Daarmee zei men ook: we handelen wel buiten de turfmarkt om. In de brief van turfmakelaar Jannes Troost uit 1854 hadden we al gezien dat maar de helft van de afgevoerde turf daadwerkelijk op de markt kwam. De rest zocht andere verkoopkanalen. Die helft van de turf die er wel werd verkocht, was voor het grootste deel afkomstig van verveners uit de kom. In de buitengebieden van Hoogeveen handelden 61 van de 77 verveners buiten de markt om. Maar ook in de kom zelf weigerde

Namen der veenlieden te Hoogeveen

- A. Blanken
- + W. Huiserman
- + L. Steenberg
- + Joh. de Wode
- R. Koobaard
- W. J. Smit
- + E. Marmels
- + W. Warmels
- + ~~W. de V.~~
- R. Koobaard
- J. Smiers
- A. Bekker
- R. Berkenbosch
- Ed. de Jonge
- + J. Brandlegt
- + Jan Winkel
- + ~~Jac. Winkel~~
- + Joh. Bremer
- J. G. de Jonge
- J. P. Slot W.
- A. Westerveen
- + E. Slot P.
- + J. P. Slot
- + W. P. de Sluis
- + Kees de Vroost
- A. Hoffmann Hagen
- + ~~J. de V.~~
- W. P. Slot W.
- J. G. de Vries
- ~~J. van de V.~~
- R. Vaningen
- R. Frost
- + W. J. H. Vynker
- + J. P. Boer
- Jac. Frost
- Klaas van Frost
- + J. A. Slot
- + W. J. van Berghuis P.
- W. Berghuis
- Jac. Sompel
- W. J. J. Caarsten
- W. Marmels
- + M. Winkel
- + J. Thyn
- + Kees Frost
- + J. Steenberg
- + B. H. Bakker
- W. G. Blanken
- R. Blanken
- W. Berghuis
- + W. P. J. Sompel
- + Joh. ten Oever
- + W. Rozendal
- + W. Joh. Meijer
- + A. van Goor
- M. J. W. Wilsonborg

- van Noord
- R. Bosch
 - R. Kemmels
 - + W. A. Stoler
 - + Stoler
 - R. J. Koster
 - + Jacobus Martinus
 - + J. Scholten
 - + P. J. Gort
 - + J. Bosman
 - J. Berkenbosch
 - P. J. Schoneville
 - + J. P. Gort
 - + B. P. Gort
 - + De Meer Kaader
 - J. Marmels
 - + J. Koning de Jonge
 - + R. E. Veldman
 - + W. J. P. Boer
 - + J. R. Otten
 - + J. Geiger
 - + W. H. Hamman
 - W. F. Luntjinge
 - Kerkkeel
 - + A. W. Stoler
 - + E. G. E. Veldman
 - J. P. Smit
 - + J. P. Krijger
 - Ab. A. Mutselaar
 - + A. J. P. W. H. Boerkes
 - + A. J. Krijger
 - + J. P. Mutselaar
 - + J. P. Kleine
 - + W. J. P. de Meer
 - + W. H. Koning
 - + W. J. Krijger
 - + Jan. Booy
 - + R. de Graaf
 - + W. J. Sompel
 - + J. P. Krijger
 - Jan. J. Gort

- Hollandsche veld
- + J. W. J.
 - + Evert E. Veldman
 - + J. P. Scholten
 - + J. E. Dierckson
 - + G. A. Boerman
 - + Jan. E. Snijpen
 - + Ab. A. Kalloud
 - + Jan. H. Klinkies
 - + J. A. Mutselaar
 - + ~~W. J. ten Tale~~
 - + ~~W. J. ten Tale~~
 - + J. E. Boerkes
 - + Ab. A. Schoneville
 - + R. P. Kikkert
 - + Ab. R. Kikkert
 - + J. B. Kikkert

- + J. J. Otten Schoneville
- + ~~W. J. Otten Schoneville~~
- + W. J. J. van Berken
- + W. J. de Sluis
- + J. A. Mutselaar
- + ~~J. P. Krijger~~
- + J. P. Krijger
- + J. P. Krijger
- + E. J. Boer
- + J. E. Boer
- + W. J. P. Krijger
- Alteveer
- W. E. Huizing
- + R. Kals
- + W. Everts Zoner
- + W. J. Scholten
- + W. J. G. Grijpen
- Zuinrotte
- H. E. J. de Vries
- E. R. Steenberg
- A. J. Steenberg
- W. J. ten Boer
- P. L. Steenberg

Alle de gekruisten hebben mij geneigend te willen tekenen
R. L. Hof

Abbeelding linker pagina: De lijst waar Roelof Leferts Hof mee op stap ging. Een kruisje betekent: die wilde niet tekenen. De lijst geeft een overzicht van alle verversers in 1853.

iets meer dan de helft nog mee te doen aan de markt en de daarvoor benodigde scheepsmeting, brandmerking en systeem van briefjes. Los daarvan: wie geen kleine praam meer had, had de markt niet meer nodig. En de nieuwe vaart nodigde nu juist uit om een grotere praam aan te schaffen.

De verversers verenigden zich buiten Compagnie om. Behalve de in 1852 opgerichte Veen-Directie was er ook vanaf begin 1867 de Veen-Vereniging 'De Eendracht'. De turfmarkt in Zwartsluis was voor de verversers en schippers van de kleine Hoogeveense pramen nog steeds van levensbelang. De Compagnie van 5000 Morgen had als organisatie niets meer met die markt, behalve dan het eigendom van het huis van de turfmakelaar. Het is dan ook een raadsel, waarom de Compagnie de markt niet overdroeg aan vereniging 'De Eendracht'. Het vaartfonds, waar de inkomsten in werden gestort van boeten en verpachten van het ambt van turfmakelaar, dat was overbodig geworden. Het lijkt erop dat de directeuren kost wat kost vasthielden aan alle macht die ze hadden, in plaats van zichzelf opheffen. Om de inhoud van de pramen goed in te kunnen schatten, was van belang dat ze op gelijke wijze werden geladen. De leden van 'De Eendracht' kwamen op 31 januari 1867 tot het volgende onderlinge akkoord over het laden van de schepen:

"De ondergetekenden allen verversers, wonende te Hoogeveen en omstreken, verbinden zich, om al hun zogenaamde kleine pramen en die door hen bevracht worden, met het doel, om de lading derzelve aan de markt te Zwartsluis door de turfverkoper te doen verkopen, niet anders te beladen dan met acht turven loegens op de zetboorden of 10 turven loegens op de boord zonder zetboorden, en daarenboven vier turven in het ronde met inbegrip der dekturf, te rekenen van de onderkant der loeggangen, en daarbij de loegen zoveel mogelijk rechtop. Wordende de turfverkoper bij deze door ons ondergetekenden gelast en gemachtigd, om ieder onzer die anders mocht doen laden, te beboeten, zodanig hij zulks mocht goedvinden en om de boeten van het bedrag der lading in te houden, ten bate der veenvereniging te Hoogeveen".

Er werden 98 namen onder dit akkoord gezet. Dat was de laatste bekende actie voor het in stand houden van de turfmarkt in Zwartsluis, voor zover dat de Hoogeveense turfhandel betrof. Ze stierf een stille dood. Hoe beroerd het was met de handel, in 1881, lezen we in De Standaard van 27 juli 1881: "Als een bewijs van slaptte in de turfhandel deelt de Hoogeveensche Courant mede,

111/00
Hans de Wel Ed. Heer Steen
Kloops en Medirectieuren
Van de Algemeene Compagnie
Van 5000 Morge, te Hoogveen

De ondergetuinde marilaar is, tuft voor de Colonies
Hoogveen Verklaagd des Schippers Steven Bremer
Van de ops de praam Van Siege Gaienes de Gries
Wegens ziej schuld dig gemaekt te hebben

Van Art. 13 Van ons Reglement op de tuft verkopping
terwijl hij alhier op den 2 den deser zijn praam tuft
aan des groot Schipper Hendr^e Hend^e Vos heeft gelost
en Van hier na Elders gewaren op zethelijc. Sonder
aan mij daar van Verkoppingsgeld te betalen

Daarom is het dat in uw^e Heerl^e Steeren bij deden
Min daan. Verdoen des Schuldigen te doen Straffen
Om UW^e achtte Steeren wegnadls te verdoen, dat
niet over het hoofd te Gien. Wel in uw^e eens een
Klein Staathes mede deelen wath spienanties of z niet
gehoekt worden met doo en slegte tijd om een Marilaar
laar te ontbrecken wath men van wil in. maar esal
by boue geveende veen a. blijven daar in over t Jaar
1842 met geveende veen van P. M. 100 verkooft brieftus
heb verreffend wegens des accyns en tot bedes van ge.
wende veen van zijn ege Schippers over dit Jaar
nog maar 3 verkooft brieftus heb afgegeven
An antwoorde hier op Van in UW^e achttearen onder.
Levot. flus 3 Junij 1843. Deniage Desaar
J^r Troost Marilaar

Afbeelding linker pagina: Niet iedereen bracht de turf uit Hoogeveen op de turfmarkt, waardoor Jannes Troost een percentage misliep, en waardoor ook de positie van de turfmakelaar in gevaar werd gebracht. Dat werd dan een klacht en een boete.



*Gewelsteen, Kerkstraat 76
Amsterdam. Een 17e
eeuwse turfdrager.*

En uiteindelijk was dit de bedoeling. De turf werd per mand, met een vastgestelde inhoud, op de kade gezet, of overgeladen. Zo wist iedereen hoeveel er was verkocht en wat de turfdragers verdiend hadden. De manden hadden een standaardmaat. De turf mocht alleen worden uitgeladen in goedgekeurde manden, door speciaal daarvoor aangenomen turfdragers.

dat te Hoogeveen dezer dagen een praam met goede korte turf is teruggekeerd, nadat de schipper tevergeefs heeft getracht, die in Meppel, Zwartsluis, Hasselt en Genemuiden te verkopen". Zo had een turfmakelaar ook geen zin meer. Dit zal niet toevallig het laatste jaar zijn geweest dat we wat lazzen over Herm van Eijken, en dat men het vaartfonds heeft opgeheven. Einde.

©Albert Metselaar, 2015 albertmetselaar@home.nl

Wat gebeurde er in 1939 "An de Sluus"

ZWARTSLUIS.

HERV. MEISJESVEREENIGING (2 Mrt.). — De Herv. Meisjesvereniging „Maria en Martha” hield, onder leiding van den heer E. Jongstra, jaarvergadering met een goed bezette zaal. De presidente, mej. Kiers, hield een inleiding over: „Volg mij”. Uit het verslag van de secretaresse bleek, dat de vereeniging 24 leden telt en dat 42 kleedingstukken werden uitgereikt aan minder bedeelde. Het verslag van de penningmeesteresse toonde een batig saldo van f 3.01. Met een viertal samenspraken en een prachtig tableau „Geld, room, deugd” werd de avond op aangename wijze gevuld. Een collecte bracht op f 6,74, terwijl een collecte voor het gebouw f 5.61½ opbracht.

KONINKLIJK ONDERSCHIEDEN (28 Febr.) — Bij kon. besluit is toegekend de aan de Orde van Oranje Nassau verbonden eere-medaille, in zilver, aan den heer B. Greveling, meesterknecht bij de firma de wed. J. Huisman K.Gzn. alhier.

VOLKSONDERWIJS (1 Mrt.). — De afd. Zwartsluis van „Volksonderwijs” hield een feestelijke vergadering in het Nutsgebouw. De heer F. de Vries, voorzitter, sprak een openingswoord en vervolgde met in een korte, doch duidelijke rede het doel van volksonderwijs uiteen te zetten. Na deze uiteenzetting kreeg mej. B. E. P. Schloppers, onderwijzeres, het woord over: „Volksonderwijs en de openbare lagere school”. Na *een tweetaal voordrachten van den heer G. Nijmeijer, getiteld „Het zoeklicht” en „Dominee's excuus” werd opgevoerd, door oudleerlingen der o.l.s. een Amerikaansch blijspel in 4 bedrijven „Haar andere man”. Op het welverzorgde toneel werd het moeilijke stuk door de spelers op vlotte wijze weer gegeven. De spelleiding berustte bij den heer B. H. Maandag. Na afloop viel hun een krachtig applaus ten deel voor de geleverde prestaties. Het was een uitstekend geslaagde avond. In de pauze gaven zich een zestal nieuwe leden op.*

B.V.L.-AVOND (2 Maart). Vrijdag werd in het Nutsgebouw de jaarlijksche B.V.L.-avond gehouden van de afdeling Zwartsluis, verband IJssel-Vollenhove. De voorzitter der plaatselijke commissie, burge-meester D. de Koning, opende deze fiink bezochte vergadering door staande te laten zingen het eerste couplet van het Wilhelmus, terwijl hij vervolgens een openingswoord sprak. Spr. memoreerde het 20-jarig bestaan van den B.V.L. en het 40-jarig regeringsjubileum van H. M. de Koningin in het afgelopen jaar. Aan het defilé voor H. M. de Koningin had spr. zelf deelgenomen, alsmede aan de enthousiaste vergadering in den Dierentuin. Spr. gaf vervolgens in kort overzicht over het ontstaan van den B.V.L. en haar beteekenis voor ons land en volk. Vervolgens had de uitreiking van de brevetten en prijzen plaats, welke oohaald zijn op de dezen winter gehouden schietwedstrijden. Het brevet van koningschutter werd uitgereikt aan: R. v. d. Meulen Gzn., F. J. Nekeman, E. v. d. Wetering Jzn., Hm. Moes en A. Feenstra; dat van scherpchutter aan: W. van Stappen, L. Loos, Corn. Smit en S. Rodermond. Prijzen werden als volgt behaald: afd. koningschutters: Corn. Smit 1e pr. 291 punten, P. Bieze 2e pr. 289 pt., A. Feenstra 3e pr. 289 pt., H. v. d. Belt 4e pr. 285 pt. en S. v. d. Siot 282 pt.; afd. scherpchutters: R. v. d. Meulen 1e pr. 293 pt., A. Eikelboom 2e pr. 286 pt., J. Bieze 3e pr. 283 pt., J. Hoen 4e pr.

279 pt., Th. Mepelink 5e pr. 272 pt., R. v. d. Meulen Rzn. 6e pr. 271 p., H. Moes 7e pr. 269 p., E. v. d. Wetering 8e pr. 262 p., W. van Stappen 9e pr. 255 p. en A. J. Vinke 10e pr. 250 p.; schutters 1e klasse: S. Rodermond 1e pr. 271 p., L. Loos 2e pr. 266 p., H. Volken 3e pr. 240 p., D. van der Weids 4e pr. 236 p. en L. Krikke 5e pr. 223 p.; schutters 2e klasse: F. J. Nekeman 1e pr. 273 p., H. ter Wee 2e pr. 264 p. en J. Dekker 3e pr. 263 p. Hierna werd de prachtige film „Ons is een koningskind geboren” vertoond. Gemeenschappelijk werd gezongen „Mijn schild en de betrouwen”. Vervolgens sprak oud-commandant overste Van Tienhoven. Mevr. Vinke werd een bloemenstandaard geoffreerd. Hierna was 't woord aan den heer Vinke, plaatselijk leider, die een met humor acoerspekte rede hield, waarin hij een overzicht gaf over het afgelopen jaar. De heer A. W. Bijl sprak over de taak van den B.V.L. in de toekomst.

De **Sluziger Kroniek** is het verenigingsorgaan van de **Historische Vereniging Zwartsluis**. Het verschijnt in de regel driemaal per jaar: in april, september en december. De redactie ontvangt graag kopij voor het blad van of via leden van de vereniging; in te zenden naar het correspondentieadres of het e-mailadres van de vereniging (zie onder).



**Historische
Vereniging.**
Zwartsluis

Bestuur van de vereniging: Martin Schuite, *voorzitter a.i.*
Geke Francoise-Corporaal, *secretaris*
Martin Schuite, *penningmeester*
Thijs Oosterhof, *archiefbeheer*
Jan Schraa, *ledenadministratie*

Ereleden: Z. Dekker-Schurink
J. Ridderinkhof

Correspondentieadres: Historische Vereniging Zwartsluis
Handelskade 25
8064 DV Zwartsluis

Email: info@historiezwartsluis.nl

Redactie Sluziger Kroniek: Geert Doosje, *eindredacteur*
Doortje Stam-Maandag
Thijs Oosterhof

Website: www.historiezwartsluis.nl

Contributie: € 15,- per jaar
€ 17,50 per jaar voor buitenleden

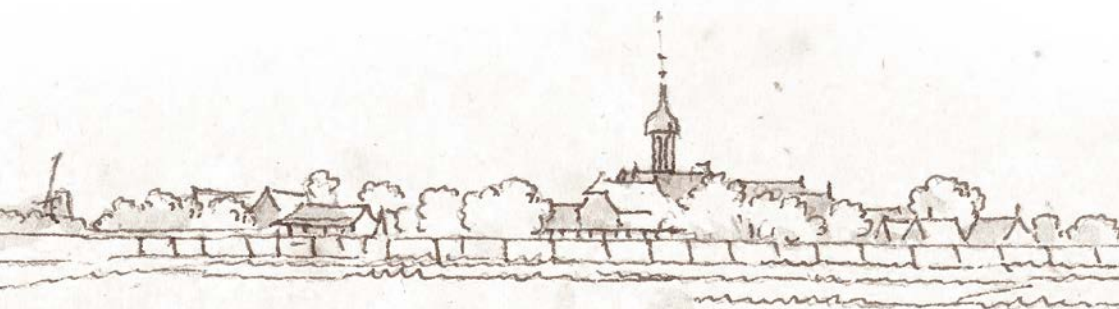
Bankrekening: IBAN: NL91 SNSB 0940 9022 06
BIC: SNSBNL2A SNS BANK NV
T.n.v. Penningmeester HV Zwartsluis
Tel. nr. Penningmeester 038 3866228

De penningmeester verzoekt u bij het overmaken van de contributie ook uw adresgegevens te vermelden.

Verantwoordelijkheid Kroniek

Aan de artikelen en rubrieken wordt de grootst mogelijke zorg besteed. Door de redactie wordt geen enkele aansprakelijkheid aanvaard omtrent onjuistheden en/of fouten in door derden aangeleverde artikelen. Zij behoudt zich het recht voor artikelen zonder opgave van redenen in te korten of tekstuele wijzigingen aan te brengen.

Het overnemen van welk deel ook van de inhoud van de Kroniek of van foto's is slechts toegestaan na schriftelijke toestemming van de redactie.



De historische vereniging Zwartsluis, opgericht in 1990, streeft ernaar het historisch waardebef en de kennis over het erfgoed van Zwartsluis te bevorderen in allerlei vormen, onder haar leden en andere geïnteresseerden.

Vormgeving en opmaak:
Rudi Dekker | Grafische Vormgeving, Zwartsluis
www.rudidekker.nl

